

Ijeni! Svaki put kada se pomalo preterano istaknu, obuzeti smo nastupom determinizma, fatalističke jarosti. Slobodnom voljom objašnjava se jedino površina istorije, prividnosti kojima se zaodeva, njene spoljašnje varljivosti, ali ne i dubine, stvarni tok, koji zadržava uprkos svemu, smućujući, naime, tajanstven karakter. Ostajemo zapanjeni što Hanibal, posle Kane, nije nasrnuo na Rim. Da je to učinio, danas bismo se hvalili da potičemo od Kartaginjana. Podržati to da čud, slučaj, znači pojedinac, ne igraju nikakvu ulogu, jeste glupost. Međutim, svaki put kada zamislimo nastajanje u njegovoj sveukupnosti, presuda iz Mahabharate vraća se nepromenljivo u duh: »Čvor sudbine ne može biti razvezan; ništa na ovom svetu nije posledica naših činova.«

Žrtve dvostruke opčinjenosti, rastrzane između dve istine, osuđeni da ne možemo da izaberemo jednu osim da bismo odmah žalili za drugom, suviše smo pronicljivi da ne bismo bili oni kojima nedostaje hrabrost, oni koji su se vratili i od iluzije i od odsustva iluzije, bliski u tome Ransenu koji je, zatočenik svoje prošlosti, posvetio svoju pustinjačku egzistenciju polemisanju s onima koje je napustio, s autorima pamfleta koji su doveli u sumnju iskrenost njegovih obraćenja i ispravnost njegovih poduhvata, pokazujući time da je bilo lakše reformisati red Trapista nego se ne obazirati na vek. Slično, ništa lakše nego prokazati istoriju; ništa, zauzvrat, mučnije nego od nje se otrgnuti, kada je ona ta iz koje se pomalujemo i kada ne dā da se na nju zaboravi. Ona je prepreka krajnjem otkrovenju, smetnja koju uspevamo da uklonimo jedino ako smo zapazili ništavnost svakog događaja, izuzev onog što ga predstavlja samo to zapažanje, i zahvaljujući kojem dopiremo na trenutke do prave istine, to jest do pobeđe nad svim istinama. Tada

opuštenost

martin hajdeger

Prvo što u svom rodnom gradu mogu javno izreći može biti samo reč zahvalnosti.

Zahvaljujem zavičaju na svemu što mi je dao na ovom dugom putu. Ono od čega se ovo dato sastoji, pokušao sam da predočim na onih nekoliko stranica, koje su se, pod naslovom *Poljski put*, prvi put pojavile 1949. godine u spomenici povodom stogodišnjice smrti Konradina Krocera. Zahvaljujem gospodinu gradonačelniku Šileu na njegovom srdačnom pozdravu. Ali posebno se još zahvaljujem na lepom zaduženju da na današnjoj svečanosti održim ovaj spomen-govor.

Poštovani gosti!

Dragi zemljaci!

Skupili smo se zbog svečanosti u spomen našem zemljaku, kompozitoru Konradinu Krocjeru. Ako treba da slavimo nekog od onih ljudi koji su predodređeni da nešto stvaraju, tada pre svega važi da njegovo delo verodostojno cenimo. U slučaju jednog muzičara, to se događa tako da delo njegove umetnosti ozvučavamo. Iz dela Konradina Krocjera u ovom času odzvanjaju pesma i hor, opera i kamerna muzika. U ovim zvucima sam umetnik je tu; jer prisustvo majstora u delu jeste jedino istinito prisustvo. Ukoliko je neko veći majstor, utoliko jasnije nastaje njegova ličnost iz dela.

Muzičari i pevači koji sudeluju na današnjoj svečanosti, daju garanciju da će u ovom času delo Konradina Krocjera zazvučati za nas.

Ali da li je svečanost samim tim spomen-svečanost? Jednoj spomen-svečanosti (*Gedenkfeier*) ipak pripada da mi *mislimo* (*denken*). Samo, šta mi, prilikom spomen-svečanosti koja se odnosi na jednog kompozitora, treba da mislimo i govorimo? Ne pokazuje li muzika, time što već kroz same zvuke svojih tonova »govori«, da običan jezik, jezik reči ne dopušta? Tako se kaže. Pa ipak, ostaje pitanje: da li je svečanost kroz sviranje i pevanje već spomen-svečanost, svečanost pri kojoj mi mislimo? Verovatno nije. Zbog toga je organizator u program i stavio »spomen-govor« (*Gedenkrede*). On bi trebalo da nam pripomogne u tome da naročito na kompozitora koga slavimo i na njegovo delo mislimo. Takvo bi spominjanje (*Andenken*) postalo živo čim bismo povest života Konradina Krocjera ponovo napisali, a njegova dela prebrojali i popisali. Kroz jednu takvu priču mogli bismo saznati štošta veselo i tužno, poučno i primerno. Ipak, u osnovi, mi jedva dopuštamo da se takvim govorom i zabavimo. Uopšte nije nužno da pri slušanju jedne takve priče mislimo, tj. mislimo na nešto što se na svakog pojedinca u njegovoj biti neposredno i neprekidno odnosi. Zbog toga čak ni spomen-govor ne pruža nikakvo jemstvo za to da mi pri spomen-svečanosti mislimo.

Nemojmo se zavaravati. Svi mi, uzimajući u obzir i one koji, u neku ruku, misle po profesiji, često smo već dovoljno siromašni mislima; svi smo, isuviše lako, bez misli. Bez-mislenost je tajanstveni gost, koji u današnjem svetu posvuda izlazi i ulazi. Jer, danas se sve i svašta na najbrži i najjeftiniji način uzima k znanju i takođe u istom trenu brzo zaboravlja. Tako i skupovi slede jedan za drugim. Spomen-svečanosti postaju sve siromašnije mislima. Spomen-svečanost i bez-mislenost (*Gedankenlosigkeit*) se jedno-dušno nalaze zajedno.

Ipak, dok smo bez-misli, našu sposobnost za mišljenje, u stvari, ne napuštamo. Potrebna nam je, čak neophodna, naravno, na jedan naročit način, naime, tako da u bez-mislenosti našu sposobnost mišljenja ostavljamo ugarenom. Međutim, ugareno može biti samo ono što u sebi ima temelj za rastenje, kao što je npr. oranica. Auto-put, na kojem ništa ne raste, ne može u isto vreme biti i ugareno polje. Isto kao što mi samo stoga možemo postati glupi jer smo oni koji slušaju, isto kao što smo zbog toga stari, jer smo bili mladi, tako možemo samo zbog toga postati siromašni mislima ili potpuno biti bez misli, jer čovek u temelju svog bića poseduje sposobnost za mišljenje, »duh i razum«, i mišljenju je prirađen. Samo ono možemo izgubiti, ili, kako se kaže, može postati izgubljeno, što, s našim znanjem ili bez njega, posedujemo.

Povećavajuća bez-mislenost temelji se otuda na procesu koji živi u najunutrašnjijoj srži današnjeg čoveka: današnji čovek je u *bekstvu od mišljenja*. Ovo bekstvo od mišljenja je temelj za bez-mislenost. Ovom bekstvu od mišljenja pripada, pak, da ga čovek niti vidi, niti priznaje. Današnji čovek

i shvatao reč Morsenovu: »Istoričar mora da bude kao bog, mora da voli sve i svakog, čak i đavola.« Drugim rečima, prestati davati prvenstvo, vežbati se u odsustvu, u obavezi da se ne bude više ništa. Dozvoljeno je predstaviti sebi oslobođenoga kao istoričara naglo pogođenog bezvremenom.

Nemamo izbora, osim između zagušljivih istina i spasonosnih podvala. Jedino istine koje ne dozvoljavaju da se živi zaslužuju ime istina. Superiornost zahteva živog stvara, one se ne udostojavaju da budu naši sačuenici. To su »neljudske« istine, istine bunila, i koje odbacujemo jer niko ne može da se liši oslonaca prurušenih u slogane ili u bogove. Ono što je ucveľjujuće, to je videti da su, u svakom dobu, ikonoklasti ili nazovi takvi oni koji im najviše pribegavaju. Antički svet je morao biti zaista pogođen jer je imao potrebu za protivstredstvom jednako zastrašujućim kao ono koje će da mu dā hrišćanstvo. Moderni svet je to u istoj meri, ako o tome sudimo po lekovima od kojih čeka čuda. Epikur, najmanje fanatik od mudraca, bio je veliki gubilac onda, kao što je to i danas. Obuzeti smo čuđenjem i čak užasom kada čujemo ljude kako govore o tome da se oslobodi čovek. Kako bi robovi oslobodili Roba? I kako verovati da istorija – povorka prezira – može još dugo da se vuče? Čas zatvaranja uskoro će da zazvoni u vrtovima sa svih strana.

Prevod s francuskog

G. Stojković

Prevedeno iz: »La nouvelle revue française«, n°293, Paris 1977.

će ovo bekstvo od mišljenja, štaviše, kategorički poricati. On će suprotno tvrditi. On će reći – i to s punim pravom – u nijednom dobu se nije tako daleko planiralo, tako višestruko ispitivalo, tako strasno istraživalo, kao danas. Sigurno. Ova upotreba pronicljivosti i promišljanja ima svoje velike koristi. Takvo mišljenje ostaje neophodno. Ali, pri tom, takođe, ostaje da to jeste mišljenje naročite vrste.

Njegova osobitost se sastoji u tome da mi, kada planiramo, istražujemo i kada neko pred-uzeće pripremamo, uvek računamo s datim uslovima. Uzimamo ih u obzir iz proračunate namere, zbog određenih ciljeva. Unapred računamo na određene uspehe. Ovo računanje karakteriše sve planirajuće i istražujuće mišljenje. Takvo mišljenje ostaje čak i onda neko računanje kada ne operiše brojevima i nikakve mašine za brojanje i nikakve kompjutere ne stavlja u pokret. Računajuće mišljenje kalkuliše. Ono kalkuliše sa stalno novim, sa uvek izgledima bogatijim i, istovremeno, jeftinijim mogućnostima. Računajuće mišljenje brza s jedne šanse na sledeću. Računajuće mišljenje nikad ne miruje, ne dolazi k sebi. Računajuće mišljenje nije s-misljeno mišljenje, nije mišljenje koje misli smisao koji svima što jeste upravlja.

Tako, dakle, ima dve vrste mišljenja, koja su oba, svako na svoj način, dozvoljena i nužna: računajuće mišljenje i smisljeno razmišljanje.

Baš na ovo razmišljanje mi mislimo kada kažemo da je današnji čovek u bekstvu od – mišljenja. Samo, tako se prigovara, samo razmišljanje ipak lebdi oko istine ne videći je. Ono gubi tlo. Ono ne vredi ništa za savladavanje tekućeg posla. Ono ne sakuplja ništa za sprovođenje prakse.

I kaže se, na kraju, da samo ovo razmišljanje, istrajavajuća s-mislenost, za občan razum jeste – isuviše »visoko«. U ovom izgovoru je samo jedno tačno; da smisljeno mišljenje o sebi daje isto tako malo kao i računajuće mišljenje. Smisljeno mišljenje iziskuje veći napor. Ono zahteva duže vežbanje. Ono potrebuje još finiju bržljivost nego bilo koji drugi pravi ručni rad. Ono, pak, mora takođe moći da čeka, kao seljak dok letina rađa i zri.

S druge strane, svako može na svoj način i u svojim granicama pratiti puteve razmišljanja. Zašto? Zato što je čovek *misleće*, tj. *s-misljeno* biće. Tako, onda, pri razmišljanju, ni u kom slučaju ne trebamo »u vis«. Dovoljno je ako pri bliskom ostanemo i ako se onog najbližeg sećamo: onog što nas se, svakog posebno, ovde i sada, tiče; ovde: na ovom komadu rodne zemlje; sada: u sadašnjem trenutku sveta.

Šta nam predočava ova svečanost, u slučaju da smo spremni da se sećamo? U ovom slučaju, obraćamo pažnju na to da je iz tla zavičaja uspelo jedno delo umetnosti. Sledimo li ovu jednostavnu činjenicu, onda moramo odmah pomisliti na to da je švapsko tlo u planirajuće ko20,7seb

I prethodnom veku izrodilo velike pesnike i misloce. Promislimo li ovo dalje, tada se odmah pokazuje: srednja Nemačka je na isti način jedno takvo tlo, istočna Pruska, Šlezija i Bohemia takođe.

Postajemo zamišljeni i pitamo: ne pripada li svakom stvaranju nekog pravog dela ukorenjenost u tlo zavičaja? Johan Peter Hebel je jednom napisao: »Mi smo biljke koje – priznali to rado ili ne – korenjem u zemlji moraju stajati, da bi u eteru cvetale i plodove mogle donositi« (Dela, izd. Altwegg, III S. 314).

Pesnik hoće reći: gde jedno stvarno srećno i zdravo delo ljudi treba da uspeva, mora čovek imati mogućnost da se iz dubine zavičajnog tla u etar izdigne. Etar ovde znači: slobodan vazduh visokog neba, otvoreno područje duha.

Postajemo još zamišljeniji i pitamo: šta je s onim što Johan Peter Hebel kaže? Postoji li još onaj miran život između zemlje i neba? Vlada li još smisljeni duh zemljom? Postoji li još ukorenjavajući zavičaj, na čijem tlu čovek večno stoji, tj. jeste zavičajan?

Mnogo je nemačkih ljudi izgubilo svoj zavičaj, mnogi su morali da napuste svoja sela i gradove, mnogi su sa svog zavičajnog tla bili prognani. Bezbroj drugih, kojima je zavičaj ostao spasen, isto se seli, dospeva u meze velikih gradova, mora da se u samoci industrijskih oblasti naseli. Oni su starom zavičaju otuđeni. A oni koji su u zavičaju ostali? Mnogostruko su oni bezavičajniji od onih iz zavičaja prognanih. Satima i danima su oni potčinjeni radio i televizijskim aparatima. Nedeljama, odnosi ih film u neobičajene, često samo obične predstave, koje lažno predstavljaju jedan svet koji nije svet. Svuda su »ilustrovane novine« nadohvat ruke. Sve ovo čime moderni tehnički instrumenti za informisanje ljude privlače, napadaju, proganjaju – sve je ovo čoveku danas već mnogo bliže nego vlastita njava oko kuće, bliže od neba nad zemljom, bliže od prolaženja dana i noći, bliže od običaja i navika na selu, bliže od predaje zavičajnog sveta.

Postajemo zamišljeniji i pitamo: šta se ovde događa – onima iz zavičaja prognanim ne manje nego onima u zavičaju ostalim? Odgovor: *zavičajnost* današnjih ljudi je u dubini uprošćena. Još više: gubitak zavičajnosti nije prouzrokovan samo kroz ove spoljašnje okolnosti i usude, takođe se ne temelji samo na nemarnosti i površnom načinu života ljudi. Gubitak zavičajnosti dolazi iz duha vremena, u kojem smo svi mi urođeni.

Postajemo još zamišljeniji i pitamo: ako je tako, može li čovek, može li ljudsko delo ubuduće uspevati iz jednog plodonosnog zavičajnog tla i u etar, tj. u širinu neba i duha se penjati? Ili dospjeva sve u klešta planiranja i proračunavanja, organizovanja i automatizovanih pred-uzimanja?

Ako na današnjoj svečanosti premissimo o onome što nam ona predočava, tada primećujemo da našem vremenu prethodi gubitak zavičajnosti. I pitamo – šta se, u stvari, događa u našem vremenu? Čime je ono obeleženo?

Doba koje sada počinje u poslednje vreme se naziva atomskim dobom. Njegov najnametljivije obeležje je atomska bomba. Ali ovaj znak je samo nešto pojavno. Jer, odmah se uvidelo da se atomska energija može korisno upotrebiti i za mirne ciljeve. Zbog toga su danas atomska fizika i njeni tehničari, u dalekosežnim planovima, posvuda za to da se ostvari miroljubiva upotreba atomske energije. Veliki industrijski koncerni vodećih zemalja, na čelu s Engleskom, već su izračunali da atomska energija može postati jedan ogroman posao. U tom atomskom poslu uočava se nova sreća. Atomska nauka ne stoji po strani. Ona javno obznamljuje ovu sreću. Tako su, u julu ove godine, na ostrvu Mainau, osamnaest dobitnika Nobelove nagrade, u jednom proglašenju, doslovno izjavili: »Nauka – to ovde znači moderna prirodna nauka – je put ka srećnijem životu ljudi«.

Kako stoji s ovom tvrdnjom? Proizlazi li ona iz kakvog smisla? Razmišlja li ona uopšte o smislu atomskog doba? Ne. Ako se zadovoljavamo pomenutom tvrdnjom o nauci, tada smo iz smisla sadašnjeg vremena udaljeni kako je samo moguće. Zašto? Jer zaboravljamo da razmišljamo. Jer zaboravljamo da pitamo: šta uzrokuje to da je naučna tehnika u prirodi mogla da otkrije i oslobodi nove energije?

Uzrok je tome da je već nekoliko vekova u toku prevrat svih temeljnih predstava. Time se čovek premešta u drugu stvarnost. Ova radikalna revolucija pogleda na svet razvija se u filozofiji novog doba. Na tome odrasta potpuno novi položaj ljudi u svetu i prema svetu. Sada se svet pojavljuje kao predmet na koji računajuće mišljenje otpočinje svoje napade, kojima se ništa više ne može odupreti. Priroda postaje samo ogroman rezervoar, izvor energije za modernu tehniku i industriju. Ovaj načelni tehnički odnos ljudi prema celini sveta nastao je prvo u 17. veku, doduše u Evropi, i samo u Evropi. On je ostalim delovima Zemlje dugo vreme ostao nepoznat. On je ranijim vremenima i sudbinama naroda bio potpuno stran.

Ta, u modernoj tehnici skrivena moć, određuje odnos čoveka prema onome što jeste. Ona ovladava celom Zemljom. Čovek već počinje da od Zemlje prema kosmosu napreduje. Ali tek pre nepune dve decenije postali su, s atomskom energijom, poznati tako ogromni izvori energije da je, u doglednom vremenu, svetska potreba za energijom svake vrste zauvek pokrivena. Uskoro, neposredno nabavljanje novih energija neće biti vezano samo za određene zemlje i delove sveta, za nalazišta uglja i nafte i drveće iz šuma. U doglednom vremenu, na svakom mestu na Zemlji moći će biti napravljene atomske centrale.

Tako, osnovno pitanje današnje nauke i tehnike više ne glasi: odakle ćemo zadobiti dovoljne količine goriva i energije? Odlučujuće pitanje sada glasi: na koji način možemo te nezamislivo velike količine atomske energije ukrotiti i upravljati njima, i tako čovečanstvo osigurati protiv toga da ove ogromne energije neočekivano – i bez ratnih pothvata – na bilo kojem mestu provali, »nahrupe« i sve unište?

Ako obuzdavanje atomske energije pođe za rukom, a ono će uspeti, tada će otpočeti potpuno novi razvoj tehničkog sveta. Ono što mi danas poznajemo kao filmsku i televizijsku, kao saobraćajnu, naročito avio-tehniku, kao informacionu tehniku, kao medicinsku tehniku, kao tehniku ishrane, predstavlja verovatno samo jedan neizgrapan početak. Prevrata koji dolaze niko ne može znati. Razvoj tehnike će, međutim, stalno brže teći i nigde neće biti zaustavljen. U svim oblastima svog opstanka, čovek će biti sve okruženiji snagama tehničkih aparatura i automata. Moći tehničkih uređaja i postrojenja koje čoveka svuda i svakog časa, u ma kojem obliku, upotrebljavaju, vezuju, odvlače i pritiscaju – ove moći su odavno prerale volju i sposobnost odlučivanja ljudi, jer ih ljudi nisu ni načinili.

Ali novinama tehničkog sveta takođe pripada da njihova postignuća na najbrži način postaju poznata i javno priznata. Ono što ovaj govor o tehničkom svetu napominje danas svako može da pročita u bilo kojim većto vodenim ilustrovanim novinama koje to prate, ili pak da to na radiju čuje. Ali – jedno je da smo nešto čuli i pročitali, tj. da samo to poznajemo; nešto drugo je da li ono što smo čuli i pročitali razumevamo, tj. promišljamo.

U leto ove 1955. godine, u Lindauu se opet održao internacionalni skup dobitnika Nobelove nagrade. Tom prilikom je američki hemičar Stenil rekao sledeće: »Blizu je čas kada će život biti stavljen u ruke hemičara koji će životnu supstancu po volji moći da razlaže, slaže i menja«. Takva jedna izreka se prima k znanju. Čovek se, štaviše, divi odvažnosti naučnog istraživanja i ništa pri tom ne misli. Ne razmišlja da se ovde, sredstvima tehnike, sprema napad na život i suštinu ljudi, u poređenju s kojim eksplozija vodonične bombe malo znači. Jer čak i ako vodonične bombe ne eksplodiraju i ako se život ljudi na Zemlji održi, atomsko doba povlači sa sobom uznemirujuću promenu sveta.

Pri tome, ipak, ono istinski uznemirujuće nije to da svet postaje skroz-naskroz tehnički svet. Mnogo je više uznemirujuće to da čovek za ovu promenu sveta nije pripremljen, da, u raspravljanju do kojega stižemo, nismo u stanju da smislaono mislimo o onome što se u ovom dobu istinski rađa.

Nijedan pojedinac, nijedna grupa ljudi, još nikakva komisija istaknutih političara, naučnika i tehničara, nikakva konferencija vodećih ljudi privrede i industrije nije u stanju da upravlja istorijskim tokom atomskog doba ili da ga zakoči. Nikakva ljudska organizacija nije u stanju da se dočepa gospodarenja nad vremenom.

Tako bi čovek atomskog doba nemoćno i bespomoćno bio isporučen neodoljivoj premoći tehnike. Ako bi to odrekao, sadašnji čovek bi, nasuprot pukom računajućem mišljenju, u merodavnu igru doveo misleno mišljenje. Ali, postaje li misleno mišljenje budno, mora tada razmišljanje nepre-

kidno, i pri najnejasnijem slučaju, biti na delu; dakle, takođe sada i ovde i upravo na ovoj proslavi. Jer, ona nam za promišljanje daje nešto što je u atomskom dobu u naročitom obimu ugroženo: zavičajnost ljudskih dela.

Zato sada pitamo: zar ne bi moglo da se, kada već stara zavičajnost odlazi izgubljena, jedna nova osnova i novo tlo natrag daruju, jedno tlo i temelj na kojem bi ljudsko biće i celo njegovo delo na jedan novi način i, štaviše, unutar atomskog doba bilo u stanju da izrastu?

Šta bi bila osnova i tlo za jednu buduću zavičajnost? Možda ono, što mi ovim pitanjem tražimo, leži jako blizu; tako blizu da ga vrlo lako prevladamo. Jer, put bliskom je za nas ljude u svako doba najduži i stoga najteži. Ovaj put je put razmišljanja. Smisljeno mišljenje zahteva od nas da ne ostajemo jednostrano na jednom pojmu, da ne trčimo dalje jednostavno, u jednom pravcu poimanja. Smisljeno mišljenje traži od nas da se upuštamo u takva poimanja koja na prvi pogled, u stvari, ne idu zajedno.

Napravimo opit. Za sve nas su oprema, aparati i mašine tehničkog sveta danas neophodni, jedni u većem, drugi u manjem obimu. Bilo bi bezumno nasumce poluriti protiv tehničkog sveta. Bilo bi kratkovidno hteti tehnički svet kao dovoljno delo osuditi. Mi smo upućeni na tehničke predmete; oni nas čak izazivaju na stalno rastuće poboljšavanje. Nesumnjivo smo, ipak, za tehničke predmete tako jako prikovani da smo se našli u njihovom ropstvu.

Ali mi možemo i nešto drugo. Mi možemo, doduše, upotrebljavati tehničke predmete, pa ipak, istovremeno, pri svakoj našoj upotrebi, koja odgovara stvari, od njih se i udaljiti, tako da ih svaki put napustimo. U upotrebi, tehničke predmete možemo uzimati na onaj način kako moraju da se uzimaju. Ali možemo ove predmete istovremeno pustiti na miru, kao nešto što nas se u najunutarnijem i najbitnijem ne tiče. Možemo reći »da« neizbežno upotrebi tehničkih predmeta, i možemo istovremeno reći »ne«, ukoliko im ne dozvoljavamo da nas isključujući zahtevaju i tako naše biće iskrivljuju, zbunjuju i na kraju pustoše.

Kada smo ipak, na ovaj način, tehničkim predmetima istovremeno »da« i »ne« rekli, ne postaje li naš odnos prema tehničkom svetu dvostran i nesiguran? Baš naprotiv. Naš odnos prema tehničkom svetu na neki čudan način postaje jednostavan i miran. Mi puštamo tehničke predmete u naš svakodnevni svet i istovremeno ih ostavljamo napolju, to jest da se na sebi temelje, kao stvari koje nisu apsolutne već su same od nečeg višeg zavise. Hteo bih da ovo držanje istovremenog Da i Ne prema tehničkom svetu jednom starom reči nazovem: *opuštenost prema stvarima*.

U ovom držanju, stvari ne gledamo više samo tehnički. Mi vidimo jasnije i primećujemo da izrada i upotreba mašina, doduše, od nas zahtevaju drugi odnos prema stvarima, koji obično nije bez smisla. Tako, na primer, zemoradnja i poqoprivreda postaju motorizovana industrija hrane. Tako je i tu – isto kao i u drugim oblastima – duboko učvršćena promena koja se događa u ljudskom odnosu prema prirodi i svetu, neizbežna. Koji smisao, ipak, vlada u ovoj promeni, to ostaje tamno.

Na taj način, u svim tehničkim procesima vlada smisao koji iziskuje ljudsko delovanje i dozvolu, smisao koji čovek nije tek pronašao i načinio. Šta u suštini ima u uznemiravajuće rastućem gospodarenju atomske tehnike, to ne znamo. *Smisao tehničkog sveta se skriva*. Vodimo li računa, ali vlastito i nepristrasno, o tome da nas svuda u tehničkom svetu dotiče skriveni smisao, tada odmah stojimo u području onoga što nam se skriva, dok nam dolazi. Ono što se na taj način pokazuje i istovremeno oduzima, jeste temeljna crta onoga što nazivamo tajnom. Držanje na osnovu kojega se mi, za u tehničkom svetu izgubljeni smisao, držimo otvorenima, ja nazivam: *otvorenost za tajnu*.

Opuštenost prema stvarima i otvorenost za tajnu pripadaju zajedno. One nam dopuštaju mogućnost da se na jedan potpuno nov način u svetu postavimo. One nam obećavaju jednu novu osnovu i tlo, na kojima, unutar tehničkog sveta i od njega neugroženi, možemo da stojimo i postojimo.

Opuštenost prema stvarima i otvorenost za tajnu daju nam izgled za novu zavičajnost. One bi čak mogle biti pogodna da staru zavičajnost, koja sada brzo iščezava, jednog dana ponovo pozovu u drugačijem obliku.

Međutim, pre svega, čovek se na ovoj zemlji nalazi – mi ne znamo koliko dugo – u opasnom položaju. Zašto? Samo zato što nesumnjivo može da izblje treći svetski rat, koji bi za posledicu imao potpuno ništenje čovečanstva i razaranje Zemlje? Ne. U nastupajućem atomskom dobu prethodi još veća opasnost – baš tada kada opasnost od trećeg svetskog rata bude otklonjena. Neobično tvrđenje. Svakako, ali neobično samo ukoliko ne razmišljamo.

U kojem smislu je tek izrečeni stav valjan? On važi utoliko, ukoliko bi u atomskom dobu nastupajuća klima tehničke revolucije mogla ljude na neki način da okiva, opčinjuje, zasenjuje i zaslepljuje, tako da bi jednog dana računajuće mišljenje ostalo u važenju i upotrebi *kao jedino*.

Koja se velika opasnost tada pojavljuje? Tada ide s najvišom i najpusešnijom principljivošću računajućeg planiranja i pronalazjenja – ravnodušnost spram razmišljanja, potpuna besmislenost uz to. A onda? Onda bi čovek svoju osobitost, da je on biće koje razmišlja, porekao i odbacio. Otuda važi, ovu bit čoveka spasiti. Otuda važi, razmišljanje budnim držati.

Samo – opuštenost prema stvarima i otvorenost za tajnu ne padaju nam nikako same od sebe. One nisu slučajne. Obe uspevaju samo na jednom neprekidno smelom mišljenju.

Možda nam današnja svečanost daje podstrek. Uхватimo li ovaj poticaj, tada mislimo na Konradina Krocera, dok na poreklo njegovog dela mislimo, na snage korena njegovog Højberškog zavičaja. I mi smo ti, koji tako mislimo, ako sebe ovde i sada znamo kao ljude koji put u atomsko doba i kroz njega moraju da pronađu i pripreme.

Ako se opuštenost prema stvarima i otvorenost za tajnu u nama probude, tada bismo smeli dopreti na put koji bi vodio jednoj novoj osnovi i tlu. Na ovom tlu bi stvaranje trajnih dela moglo udariti nove korene.

Tako bi moralo na jedan drugačiji način i u jedno izmenjeno doba iznova postati istinito ono što Johan Peter Hebel kaže:

»Mi smo biljke koje – priznali to rado ili ne – korenjem u zemlji moraju stajati, da bi u eteru cvetale i plodove mogle donositi.«

S nemačkog prevoo Đorđević – Mlleusnić

Martin Heidgger – Gelassenheit; Neške, Pfullingen 1977, S. 9 – 26. Govor je održan 30. oktobra 1955. u Meiskirhu, prilikom proslave 175-godišnjice rođenja kompozitora Konradina Krocera.